

Arabella

WENDELA HEBBE

*"Hon är skön, skönare än
mossrosen, vig som antilo-
pen och snabb i tankan".*

Läs Wendela Hebbes
debutroman som
följetong i Avisan

Jubileumsreportage (sid 6)

Det Var en gång en kulturstad. En apoteos till kulturen (sid 9)

Christina Nilsson och Signe Hebbe på kollisionskurs (sid 15)

Poul Bjerre och wendelas måg Hans Egede Schack (sid 18)

Vad är en defektolog? Rapport från En skrivarkurs (sid 21)

innehåll

Arabella

De första kapitlen i Wendela Hebbes debutroman.....	3
Wendelas Vänner 20 år - Wendelas Hus 5 år	
Jubileumsreportage.....	6
Några program i Wendelas hus under Jubileumsåret.....	8
Det var en gång en kulturstad	
Christer Dukes högtidstal under jubileet.....	9
Wendelas mörka lockar - och originalupplagor	
En kulturartikel av Christer Duke från 1984.....	13
Vi har byggt om en smula	
Ett uppfräskat Wendelas Hus bättre rustat för framtiden.....	14
Christina Nilsson och Signe Hebbe	
Två operastjärnor på kollisionskurs.....	15
Wendela Hebbes måg och poul bjerre	
En aptitretare om schacks phantasterne	
Av Per Eric Matts-son.....	18
Ett reportage i Wendela hebbes Anda som i Sverige på 50-talet	
Av Lisbeth Karls-son.....	21

Välkommen till Wendelas Vänner 2004

Om allt klaffat har alla våra 600 medlemmar i sina brevlådor fått ett inbetalningskort avseende medlemsavgiften 2004. Om av någon anledning så inte skulle vara fallet går det bra att använda ett vanligt inbetalningskort. Medlemsavgiften är 150:- till postgiro 985920-8. Ju fler medlemmar desto bättre verksamhet kan vi åstadkomma. Tre 24-sidiga nummer av WendelAvisan ingår i avgiften. Du kommer dessutom att då och då få specialerbjudanden från restaurangen i Wendelas Hus och förstahandsinformation om vår programverksamhet. Det skall löna sig att vara medlem i Wendelas Vänner.

WENDELAS VÄNNER

UR STADGARNA

Wendelas Vänner är en ideell, politiskt obunden förening med syfte att rädda och bevara Wendela Hebbes Hus från Snäckviken i Södertälje och att sprida kännedom om författaren och journalisten Wendela Hebbe och operasångerskan Signe Hebbe och deras pionjärgärningar i svenskt kulturliv.

MEDLEMSKAP

Årsbetalande medlem kr 150:-
Familjemedlem, samma adress kr 100:-
Ständig medlem kr 1.800:-

POSTGIRO

985920-8

STYRELSE

Ordförande

Per Eric Mattsson, 08-550 305 84

Vice ordförande

Signe Andersson, 08-550 139 87

Kassör och medlemsreg.

Kerstin Holmerin, 08-550 370 72

Sekreterare

Sven Erik Rönby, 08-550 164 78

Övriga

Karin Bergstedt, 08-55060974

Marianne Lerner, 08-55037187

Nils Linder, 08-55037706

Ami Lönnroth, 08-550 305 84

Anna-Britt Piuva, 08-55170860

Hedersordförande

Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07

Hedersledamot

Anne-Sophie Eckerbom

WENDELAVISAN

Per Eric Mattsson

info@bibliobi.com

Sven Erik Rönby

ronby.s@telia.com

HEMSIDA

<http://home.swipnet.se/wendela>

E-MAIL

wendelas.vanner@swipnet.se

WENDELA HEBBES

HUS

Vettersgatan 4
15171 Södertälje

Wendelas Hus Restaurang AB

Antoinette Mezher

Marie Holmerin

08-55086675

bankgiro 5147-0342

Butiken

Kerstin Holmerin

Arabella

KAPITEL 1

På våren 1839 flydde Wendela Hebbes man utomlands undan sina fordringsägare. Wendela tog sina tre små döttrar till Jönköping och startade skola samtidigt som hon drömde om en sånglig eller litterär karriär. Året efter vistades hon ett par månader i Stockholm främst för att ta sånglektioner. På Kungliga biblioteket träffade hon biblioteksamanuensen och smålänningen Olof Hyltén-Cavallius. Han skriver i sina memoarer att han på försommaren 1840 fick besök av ”den då ännu mycket intagande fru Wendela Hebbe”. Efter hemkomsten skrev Wendela ett brev till Hyltén-Cavallius. Arwidsson, som nämns i brevet, var hans förman och tillhörde stadens litterära koryféer:

Ädle Herre!

Nästan helt och hållet okänd är det icke utan tvekan och en viss försagdhet som jag vågar vända mig till Min Herre för att utbedja mig M.H:s förord hos Hr Arvidsson att denne måtte godhetsfullt genomögnas medsända manuskript. Av hans vänskap för den förespråkare jag valt skulle jag kanske kunna påräkna till och med ett förord av honom, varförutan det lilla arbetet i det skick det nu är troligen ej kan bli tryckt.

Jag vet att jag begär mycket, kanske alltför mycket - dock skulle jag kanske kunna uppge några anledningar till ursäkt för denna begäran, som nu syns så överdriven, om jag icke föresatt mig att icke utöver vad som är oundgängligen nödvändigt ta M.H:s tid och overseende i anspråk.

Högaktningsfullt

Wendela Hebbe

Så här skriver Brita Hebbe i sin Wendelabiografi om fortsättningen:

Hyltén-Cavallius gör sitt bästa. På ett eller annat sätt lyckas han få manuskriptet antaget av Lars Hierta för hans Nytt läsebibliotek: där utkommer 1840/41 Arabella, novell av Liana. Dåtida författare och i all synnerhet författarinnor framträder icke gärna under eget namn - det måtte ha ansetts oblygt - utan gömde sig bakom en pseudonym. Den 27 november tackar Wendela för god hjälp och förklarar sig ”fullkomligen nöjd om affären uppgörs på sätt som blivit föreslaget, väl vetande att den i alla avseenden blivit så förmånligt som möjligt arrangerad”.

Brita Hebbe berättar sedan om handlingen och slutar med att säga att den inte bara är rafflande, ”den är späckad med underfundiga kommentarer och litterära hännyftningar. Det känsloladdade skrivsättet hörde ju tiden till, och vad som verkar parodiskt var det säkerligen inte då. Hierta visste nog vad han gjorde när han antog manuskriptet.”

De båda första kapitlen i boken handlar om greve Sonnenstern, som på ett dramatiskt sätt får en skymt av Arabella. Texten är stilsamt moderniserad.

*”Sweet is the Breath of earliest Morn,
her rising sweet.*

With charm of earliest Birds.”

MILTON

Tidigt en skön junimorgon red unga baron Sonnenstern på vägen till staden S.... belägen i en av Tysklands södra provinser. Dimman rullade långsamt sitt flor från jordens ansikte och visade det täcka landskapet i all sin färging. Flockar av små lätta moln spred sig här och där över horisonten och svävade på några ställen nedom träd-topparna av den mörka skog vilken, lik en jättekrans, beklädde de höjder, som omgav dalen. I centrum av denna halvmåne låg den lilla trevliga staden med sina, i morgonsolen glimmande tornspiror och vita hus, som nästan vart och ett var omgivet av en grön plan med blommande fruktträd. Skogsduvorna sträckte flykten bort mot skogen, och deras vita vingar glänste sällsamt mot den mörkgröna grunden.

Vår resande närmade sig staden. Redan syntes röken ur skorstenarna, och tid efter annan hördes ett hammarslag eller bullret av en vagn, vilket antydde, att invånarna åter småningom inträdde i det vakna livet, dess bestyr och verksamhet. Med välbehag inandades baronen den friska morgonluften. Hans bröst vidgade sig, och leenden i känslan av sitt unga, sorgfria och oberoende liv, strök han den glänsande manen på sin Alezan, som med stolt nacke, upplyftat huvud och eldigt öga ilade framåt, liksom han förstått och delat

sin herres fröjd och levnadslust.

Till vänster, ej långt från själva stadsporten, framskymtade det flata taket av ett vackert tvåvåningshus, som höjde sig ur skuggan av blommande, höga häckar och trän, vilka spred en vällukt lik den man erfar i en rosengård. Detta hus kallades Fågelsången. Antingen hade detta namn tillkommit av en blott nyck hos ägaren, eller syftade det måhända på de tusentals bevingade sång-are, vilka, liksom efter avtal, församlade sig i denna vackra lokal, och uppstäm-de sina afton- och morgonhymner.

Trädgårdsporten stod nu öppen; en omständighet, som väckte baronens uppmärksamhet. Han stannade därför ett ögonblick; därefter, oemotståndligen dragen av den tjusande anblicken, och med den hastighet och den obetänksamhet, som är ett ungt, livligt sinne så egen, sporrade han sin häst, och ilade genom porten. Här utbredde sig en lustgård, ett fullkomligt paradis framför hans syn. Betagen och förtjust red han framåt, under det hans öga flög hänryckt omkring på de skift-ande föremål som omgav honom. Han gav ingen akt på hästens rörelser, förr än denne plötsligt tvärstannade, steg-rade sig och, med vidgade näsborrar och häftiga frustningar, gav sin otålig-het till känna, och med detsamma sin motvilja, att lystra till sin herres upp-maningar. Denne såg sig då om, på en gång bestört och förtretad. Han befann sig vid brädden av en tämligen bred kanal, vilken inneslöt den prydligaste delen av trädgården, en labyrint av häckar och blomstersängar. Baronens besinnade sig en sekund, försökte med ömsom lock och pock, att förmå hästen vända; redan blödde djurets sidor; varje rörelse av dess fot lämnade ett djupt, mörkt spår efter sig, under det att sanden yrade

högt upp; häftigt kast-ande sig hit och dit, motstod gångaren likväl ihärdigt sin herres bemödanden, att vända tillbaka över bron, den enda förnuftiga utväg, som förefanns; ty till vänster låg kanalen, och till höger den blommande labyrintens fridlysta område. Baronens mätte med en hastig men säker blick kanalens bredd, kastade därpå en långsammare, något tvekande, åt den närmaste häcken; då i detsamma en röst bakom honom ropade: ”framåt till höger!” och som en blix sprängde han över häcken. Den motspänstige, förd av sin skickliga ryttare, tumlade därefter om bland blomstersängarna i vackra men vådliga falkader, med den försiktighet och beräkning, som en kunnig lindansare under utövningen av sin äventyrliga konst, och uppnådde efter en stunds förlopp en annan bro, vilken, i likhet med den förstnämnda, förde över kanalens ena hälft; och sålunda kom snart både segraren och den besegrade, dansande längs kanalens yttre brädd, tillbaka till den första bron; men

här syntes ingenting, som rimligen kunde ha skrämt upp den annars vanligen så sedliga gångaren; och baronen skulle förgäves ha bemödat sig, att upptäcka från vem den, i så rättan tid utropade varningen kommit, om han icke, med en hastig blick tillbaka, några sekunder efter galoppaden, utrönt förhållandet. Han såg då, vid bröstvärnet av bron, stödd mot detsamma, en helt vit kvinnoskepnad. Som hon stod till hälften bortvänd och lutad framåt, kunde han, även om tiden medgivit nogare iakttagelse, icke ha urskiljt anletsdragen. Plötsligen allvarsam och djupt eftersinnande, red han nu vid randen av den djupa, stilla kanalen, som på den lugna ytan återspeglade de omgivande föremålen: molnflikarna, häckarna, det svarta parapetet – och se! Därifrån nedblickade i det klara vattnet ett mörkt öga: en tät slöja dolde det

KAPITEL 2

Kommentarer och ordlista

Miltoncitaten, som inleder kapitel 1 är ur *Paradise lost* men Wendela har ett earliest för mycket. Det första skall bort. ”*Ljuv är morgonens andedrätt, ljuvt dess uppvaknande, förtrollat av de första fåglarna...*”

Alezan en rödgul hästras, som saknar svarta pigment.

Falkad benämning på den rörelsemed jämfota, hastigt undersatta bakben och sänkt bakdel som hästen utför vid hastig övergång från galopp till halt.

Parapetet staketet, muren
Citatet som inleder andra kapitlet saknar författare. Kan någon identifiera det? Red. har inte lyckats

Ravish våldföra, våldtaga

Gazetter tidningar

Trymån väggspeglarna

“Thou hast ravished my heart with one of thine eyes”

Iett något avlångt, starkt upplyst rum på Fågelsången, vid ett bord, väl försett med allehanda gazetter och tidskrifter, satt tre dagar senare baron Sonnenstern. Med huvudet nedlutat mot han-den och blicken orörigt häftad på en och samma punkt, tycktes han sysselsatt mindre med de tidskrifter och böcker som låg framför honom, än med något annat ljuvare föremål, som då och då avlockade honom ett till-fredställelsens leende. Verkligen tänkte också han vid detta tillfälle mera på den sköna visionen i trädgården vid Fågel-sången, än på

politik och polemik.

Det var långt framskridet på aftonen, som var mörkare och kallare än vanligen denna ljusa årstid; regnet smattrade på fönsterrutorna, och vinden rörde de lätta gardinerna av och an. Baronens ansikte blev småningom blekare, och leendet försvann. Flera gånger förde han handen över pannan, och de hastiga, ojämna andetagerna vittnade om antingen en stark inre rörelse, eller ock något ögonblickligen påkommet kroppsligt lidande. Han böjde sig tillbaka mot stolkarmen och erfor därvid en oförklarlig, plågsam tyngd på bröstet, vilken med varje ögonblick tilltog; stora droppar smög sig över hans panna; det syntes som om rummet i en hast blivit uppfyllt av en vit dimma; kring ljuslågorna bildade sig prisma-tiska ringar. "Förunderligt," sade han halv-högt, och steg upp, icke utan möda; ty han erfor samma känsla, som en person, vilken håller på att svimma.

Nu föll hans blick på den mitt emot varande trymån, och han blev i densamma varse, långt bort i rummet, en vit skepnad; men som hans öga icke såg klart, urskiljde han icke heller an-letsdragen. Skepnaden närmade sig med mjuka och snabba steg, i det den lade fingret på munnen till tecken på tystnad; därpå stannade den plötsligt, lyssnade uppmärksam, och, vid ett lätt buller från ett av de närgränsande rummen, ilade den åter bort.

Fönstret till det rum, varuti baronen befann sig, vette åt trädgården, och på den motsatta väggen var, på ömse sidor om kaminen, tvenne dubbel-dörrar av glas, genom vilka man tyd-ligen kunde se gästerna därinne, och tillika bli sedd av dem. Baronerna vände sig ditåt, för att försöka upptäcka orsa-ken till

det buller, som nyss bortjagade hans underbara syn. Han såg då ångan av teköket; hörde en fruntimmersröst, som tämligen högljutt skämtade med de unga eleganter, som serverades därinne, samt varseblev då och då även profilen av den talande, som avtecknade sig på den ljusa enfärgade tapeten.

Snart drogs hans uppmärksamhet därifrån genom ett lätt slag på axeln. Han såg sig om, och hans nästa blick sjönk i ett svart blixtrande öga. Ett ut-rop av förvåning hade säkert undfallit honom, om icke samma till tystnad månande åtbörd varnat honom. Därpå smög den lilla handen från hans axel i en vertikal riktning; vilade en sekund i hans, under det att det svarta ögat genomträngande och ganska nära betraktade hans ansikte. Baronerna drog sig ovilkorligen tillbaka. Det låg något underbart, något förbländande i denna blick, som sköt sin eldstråle i hans själ. Han behövde dock ej uthärda den länge: snart smälte det skarpa uttrycket däri; pannan ljusnade och ett tillfredställelsens leende svävade kring hennes halvöppna mun. "Kom," viskade hon och drog baronen till ett fönster, som vid en omärklig tryckning på någon i panelen dold fjäder öppnade sig och lämnade

en bekväm utgång, helst stenfoten, varpå huset vilade, var ganska låg, och öppningen sträckte sig ända ned till golvet. Den svala vind, som inströmmade, uppfriskande och badande baronens ansikte, gav tillkänna, att denna hemlighetsfulla utgång ledde ut i fria luften. Hans följeslagerska sköt honom sakta ut och tillslöt helt tyst och försiktigt fönstret.

Ett ögonblick var baronen frestad att återvända och söka utreda, vem den vita flickan var. Han försökte därför att öppna fönstret, men bemödade sig förgäves att återfinna låset: hans hand vidrörde endast de hala, våta glasrutorna. Han såg sig omkring i mörkret och urskiljde blott de närmaste, av ljusskenet från fönstret, svagt upplysta föremålen. Nu tyckte han gardinerna rördes. Glas-dörrarna öppnades blott så mycket att den vita, smärta skepnaden kunde komma igenom. En len hand fattade ännu en gång hans och drog honom bort.

"Oförsiktige!" viskade flickan, "var det icke nog med första gången. – Ni vet icke," tillade hon efter en paus, "vilka faror, som väntar er inom dessa portar, - och de som vet det kan icke annor-lunda varna er. – God natt!"

Vi har i all enkelhet scannat originalet från 1840-41 på några PDF-filer. Sätt in kr 100:- på föreningens postgiro 985920-8 så skickar vi skivan.

Om du inte kan bärga dig till nästa nummer av Avisan utkommer

LÄS ARABELLA PÅ CD-SKIVA.

Wendelas Vänner 20 år - Wendelas Hus 5 år Jubileumsreportage

TJEJERNA SOM GJORDE 'T

Den här bilden tagen av Thomas Brandt kunde på en helsida beskådas i Länstidningen den 6 juli 1988. Då hade Wendelas Vänner vunnit en "delseger" står det i huvudtexten och i bildtexten:

"Det här skulle nog 1800-talsjournalisten Wendela Hebbe ha gillat: Här står fr v Anne-Sophie Eckerbom. Inga Lindblad, Inger Mattsson och Maja Olander, som tillsammans lyckats rädda Hebbe-villan från rivning och glömska, förmått kommunen att skänka en tomt och nu tänker snyta fram tre miljoner kronor ungefär för att bygga upp huset..".

Wendelas Vänner har under hösten 2003 kunnat fira sin 20-åriga existens. Det har man bland annat gjort med två rejäla kalas i sitt eget hus, ett den 28 augusti, och det andra den 8 november, på Wendelas namnsdag. Båda över-bokade till sista stolplats.

Föreningen och dess medlemmar kan se tillbaka på, visserligen ibland arbet-samma, men ändå mycket framgångs-rika år. Stämningen var med rätta hög dessa kvällar.

Mer än trettio personer har till och från, under kortare eller längre perioder, deltagit i styrelsearbetet i Wendelas Vänner. Alla ska

naturligtvis ihåg-kommas men några apostroferades speciellt. Inte minst flickorna här ovan som gjorde grundjobbet under de första åren. Framför alla andra Inger Mattsson, som var den som startade aktionen för att rädda Wendelas hus. Av de fyra är Anne-Sophie och Inga kvar i livet och de deltar fortfarande med liv och lust i arbetet. Det fanns på den tiden också en gosse i sammanhanget - Erik Silas Lindqvist, vars insats man inte får glömma. Se sidan 13.

Signe Andersson, föreningens vice ordförande och själv en av eldsjälarna i föreningen, apostroferade i sitt tal speciellt Per Eric Mattsson, som efter hustruns bortgång gjort

nyuppförandet av huset och dess skötsel, både eko-nomiskt och programmässigt, till sitt beundransvärda livsverk. Wendelas hus och dess förening har på några få år blivit en av de livskraftigaste kulturella institutionerna i Södertälje, väl-känt även i många andra landsändar.

Föreningens hedersordförande Inga Lewenhaupt, som tacktalade vackert, har gjort förnämliga insatser för att bredda föreningens verksamhet genom sitt Signe Hebbeperspektiv

Kerstin Holmerins, Ann Mari Kochs och Ami Lönnroths insatser för föreningen hyllades naturligtvis. De berättade själva några roliga episoder från alla de guidningar som de haft under åren - Ami bl a skämtsamt om

Den kulinariska delen av jubileet.

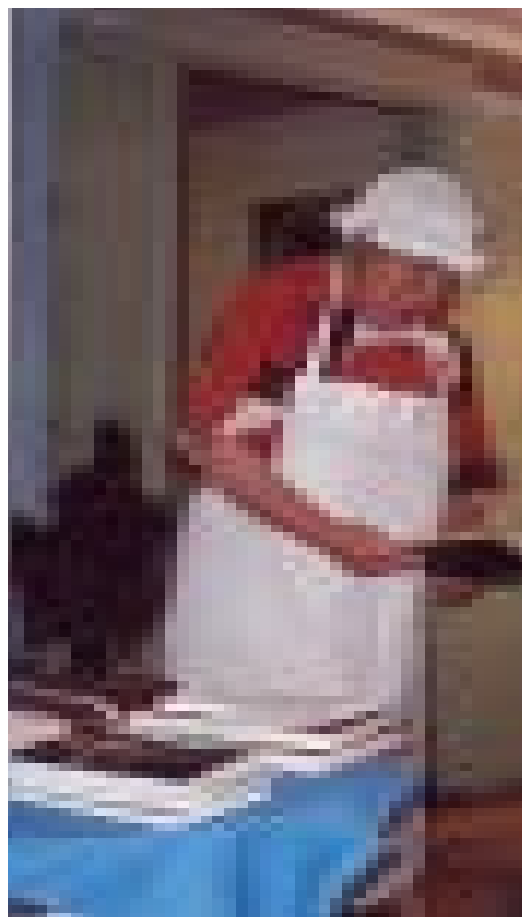
Måltiderna vid båda jubileumstillfällena gick sannerligen inte av för hackor. På recepten från 1800-talets berömda kokbok av Gustafva Björklund hade husets kök den 28 augusti lagat till oxsvanssoppa med rotfruktsbollar, laxspäckad gös, kycklingfilé med jordärtskocksås, och chokladpudding.

Gös kom igen i novembermatens entrérett, lagad efter recept från en nobelmiddag, denna gång inbakad med kräftstjärtar och ett vaktelägg uppe på toppen. Till huvudrätt vankades rådjur, och desserten bestod denna gång av Hannas franska äppelkaka med grädde.

Vår köksmästare Kristoffer, som lagade menyerna, samt Antoinette och Birgitta, som under flera år så trevligt skött värdinneskapet i huset, hedrades naturligtvis också.

Till augustisupén kom Wendelas samtida, självaste traktören på Sällskapet i Stockholm, Gustafva Björklund på besök, i tidsenlig findress (bilden till höger). Det var i gestalt av receptboquinisten och kvinnohistorikern Inger Årlemalm från Bennebols bruk i upplandsskogarna.

För musikunderhållningen vid namnsdagskalaset, det egentliga jubileumstillfället, svarade Margareta Lithén med sin ackompanjör Rune Andersson.

PARNASS

Som en verklig jubileumspresent till Wendelas Vänner ägnar *Parnass* större delen av sitt decembernummer åt Wendela Hebbe och kretsen kring henne. *Parnass* är som bekant de litterära sällskapets tidskrift om skönlitterära klassiker. Den andra hälften av tidskriften är *Allt om böcker*. Det blir sista volymen med denna utformning. *Allt om böcker* har dragit sig ur. Hur *Parnass* kommer att se ut i framtiden är för närvarande under dis-kussion.

Wendelanumret kommer dock med säkerhet ut lagom till jul. Här finns mycket att läsa och en hel del nytt stoff även för ambitiösa Avisaläsare. **Inga Lewenhaupt** har skrivit introduktionsartikeln om Wendela Hebbe. Dessutom medverkar **Bertil Romberg** med en artikel om *Almqvist och Fruntimmers författarskap*, **Kristin Hallberg** med *"Fru Hebbe ville ha kvalitet"*. *Textens och bildens uttryck i Wendela Hebbes bilderbok I Skogen* (om Mollie Faustmans illustrationer), **Ami Lönnroth** med *Från Wendela Hebbe till Mustafa Can - en linje i socialreportagens historia*, **Per Eric Mattsson** med *Han såg de stora elefanterna dansa och dansade själv med* (om Clemens Hebbe), **Maria Holmerin** med *Balsam för själen. Om att arbeta som guide i ett litterärt hus*, **Peder Edström** med *Drömmen som blev verklighet* (om tillkomsten av Wendelas Hus) samt **Björn Runeborg** med ett avsnitt ur sin teaterpjäs *Provet* (drömscenen med Wendela Hebbe och Esaias Tegnér). Numret har redigerats och layoutats av **Björn Sahlin** resp. **Paolo Sangregorio**.

Parnass' Wendelanummer (med Allt om böcker) kan köpas i butiken i Wendelas Hus för 75:-. Beställ genom email (sid 2) eller telefon (08-55030584).

VARFÖR INTE SOM JULKLAPP TILL VÄNKRETSEN

NÅGRA PROGRAM I HUSET UNDER JUBILEUMSÅRET

Den 23 september hade vi besök av Bonnie Bernström, som tillsammans med Signe Andersson och Ami Lönnroth berättade om utbildningsprojekt i forna sovjetrepubliker. Bonnie, som tidigare var framgångsrik folktopolitiker, sadlade om och har lett flera projekt på SIDA:s uppdrag. Signe och Ami har deltagit i några av dessa. På bilden syns från vänster Bonnie, Bobo Karimova, en kirgisisk märkeskvinna, samt Signe iförd traditionell kirgisisk huvudbonad.

Den 11 oktober berättade Marianne Lerner i en fullsatt salong om språket. Föredraget uppmärksammades av Länstidningen. Kanske går det att läsa den inscannade artikeln härintill. I ett kommande nummer av Avisan kommer vi att införa föredraget i sin

Sommarteater för tredje året i rad

Det började sommaren 2001 med 19 (en inställd) föreställningar av Björn Runeborgs *Provet*. Det fortsatte förra sommaren med 16 föreställningar (nio inställda) av Benatzkys *Vita Hästen* och tio föreställningar (ingen inställd) av Wendelas *mörka lockar* av Cecilia Sidenblad. I sommar spelades inte mindre 34 föreställningar (en inställd) av *Min syster och jag* också den med musik av Benatzky. **Berit Carlberg** har deltagit alla tre somrarna. Hon spelade Wendela Hebbe i *Provet* och hade totalansvaret inklusive huvudrollerna i de båda Benatzkypjä-serna. En förnämlig insats. Till höger några bilder från sommarens föreställning.

Det var en gång en kulturstad

Christer Dukes Högtidstal vid Wendelas Vänners

jubileumshögtid den 8 november.

Vi tror att Christer Dukes tal, även om det tar Södertälje som utgångspunkt, i hög grad är en angelägenhet också för alla våra kulturintresserade medlemmar från andra platser. I själva verket är talet en apoteos till kulturen, som kan ge oss alla råg i ryggen inför den över-allt hotade kulturen. Talet är, med författarens goda minne, något beskuret:

För en tid sedan hade jag nöjet att inleda en debatt i Länstidningen kring

”Södertälje som kulturstad”. När jag satt hemma vid min mac och skrev på

debattartikeln såg jag som i en dubbelprojektion mig själv som arg ung

kulturjournalist i Södertälje. SVT hade just gjort ett av sina mycket sällsynta utflykter till Kringelstan för att göra ett kulturinslag och porträttera den unge journalisten som i ett uppmärksammat debattinlägg hade haft modet att tala också för den lilla stadens rätt till ett levande och rikt nyanserat kulturliv.

På den punkten har jag inte ändrat åsikt sedan dess. Kulturen tillhör alla som har känsla och känslighet nog att ta den till sig.

Ingen nostalgisk suck

Min debattinledning för en tid sedan i LT var ingalunda tänkt som en nostalgisk suck i rosenrött. Men jag ville i all enkelhet peka på de

förutsättningar som en gång gjorde Södertälje till en unik kulturstad. Där fanns då en politisk majoritet för en kultursatsning, där fanns en värdefull kulturutredning och ett tillräckligt skatteunderlag, en kultur-nämnd med kunniga och entusiastiska ledamöter. Och så småningom kom det till stan en grupp handplockade tjänstemän inom kultursektorn som hade breda kontaktnät också inter-nationellt och framförallt med både erfarenhet och kunskap inom sina respektive fält. Och hos publiken fanns en hunger efter att se och uppleva kultur av klass i sin egen stad.

Det var i korthet de givna förutsättningarna. De förutsättningarna kan ju

vara och en sedan väga mot dagens möjligheter. Vad finns och vad saknas?

Apropå visioner

För några dagar sedan tisdagen den 21 oktober skrev fem ledande tjänstemän

inom kultursektorn här i stan ett litet inlindat svar på min debattinledning.

Man skrev om *Visioner och verklighet*. Och ett torde vara alldeles säkert: det var ett debattinlägg som verkligen inte tänder ett uns av entusiasm hos någon. Något så fyrkantigt kommunal-grått var det länge sen jag läste på en svensk kultursida.

Varje rad talar om en genuin - och förmodligen ohärlig - brist på

förståelse för villkoren för kultur och skapande. I en något kryptiskt formulerad mening så skriver man: *Förvisso var de omtalade 1970- och 80-talen mycket visionära, om man nu med visionär menar att det fanns massor av pengar att bygga upp saker för.* Vilken idioti! Men jag förstår de ärade skribenterna. För att vara visionär så krävs det ju faktiskt en kombination av både fantasi, intelligens och känslighet.

I bildens magiska rum

Jag är uppvuxen bland konstnärer och jag har aldrig mött en skapande människa av någon betydenhet som inte i sitt skapande varit buren av en vision. Min bror Peder var målare, konstruktivist. I sina bilders magiska rum sökte han en formens balans, den genomlysta klarhet han sällan nådde i sitt liv av mörker och plåga. För honom och för så många andra av våra konstnärer var och är - konsten en livsnödvändighet och ofta, faktiskt, en kamp på liv och död.

Kravet finns ju där alltid: att skapa skönhet ur det mörka och svåra, visa

på en möjlighet, en utväg. Konsten alltså den stora, livsavgörande - står

onekligen nära religionen i sin strävan.

För konstens grundläggande uppgift är ju att söka ringa in och beskriva san-ningen om människan. Att se människan i all hennes utsatthet och storhet. En sanning som ju ingen av oss egentligen kan vara utan.

Vi behöver våra konstnärer

Kulturlivet och konsten förfinar känslan, vår medmänsklighet, skärper vår medvetenhet, gör oss mer seende och närvarande i nuet. I ett prestations-samhälle med högt uppdrivna krav som det vi alla lever i vare sig vi egentligen vill det eller inte är det faktiskt livs-nödvändigt att söka gläntor, stillheter, ögonblick av ro för växt och insikt. Och de möjligheterna skänker oss de sköna konsterna.

Och för oss alla som på ett eller annat sätt arbetar med det skrivna ordet hur mycket har vi egentligen inte att lära av lyriken. Där finns en sensualism i ut-trycket, en sinnlig gestaltning som gör det beskrivna gripbart för oss via våra sinnen. Där möter det sparsmakade ut-trycket, en ögats beredskap som öppnar vägen från ögat till den skrivande handen Och kanske framförallt lär oss lyriken en närvaro i nuet, i den enda evighet som är vår.

Går det då att leva ett fullgott liv utan kultur och skönhet? Nej, det tror jag faktiskt inte är möjligt. Risken är stor att vi annars utlämnar oss åt det nya barbariet, åt de fördummande krafter som driver sitt spel i ett ytligt, alltmer kommersialiserat och massmedialt do-minerat samhälle.

Fördenskull behöver Södertälje kan-ske till och med mer än något annat - sina kulturutövare för att stan skall kunna behålla sin mänsklighet.

Med list och bambufilosofi

Ja, så fick jag det sagt. Och till och med i ett högtidstal! Mina vänner, i drygt 32 år, ett halvt människoliv gott och väl, höll jag ett vakande öga på kulturlivet här i Södertälje. Tro nu inte att det var en lätt uppgift. Det var det inte. Mycket långa arbetsdagar och en intern kamp för att få kulturmaterialet accepterat och få ordentligt utrymme för det. Det här skedde ju i en tid när vi gjorde LT i gammalt hederligt dagstidningsformat och inte i ett kastrerat tabloidformat.

Det var en tid av stora omvälvningar, genomgripande förändringar. Sverige ömsade verkligen skinn, på 60- och 70-talet. Och det var som om allt öppnade sig mot framtiden. Så mycket av det gamla, stängande, hindrande blev bara till stoft. Det var en bra tid att vara ung i. Den födde en entusiasm, en vilja att göra en insats, att skapa något nytt. Vad gjorde det sedan att arbetsdagarna växte till tio, tolv, fjorton timmar. Där fanns en grundläggande vision just det: en vision om ett annat och bättre samhälle.

Och kulturen var en viktig del i det här samhällsbygget. Det insåg jag tidigt. Och det var en utmaning att förmå en tidning att inse nödvändigheten av att ha också en kultursida i denna nya, stora förvandlingens tid. Jag smög in en kultursida så småningom i LT med rävens list och med mycket av gammal bambufilosofi i botten detta att böjas, men aldrig brytas. För jag är både en mycket envis och en inte så litet egen-sinnig person. Det kan vara en belastning, det vet jag, men ofta nog en fördel när det gäller att räcka ut hakan och kämpa för det man uppfattar som rätt.

Jag ville en kultursida med vidgade gränser, öppnade perspektiv och en kultursida i fri debatt med sina läsare. Så var i alla fall utgångspunkten.

Nåja, alla ord blev väl inte skrivna med guldpena. Men skall något sägas till min fördel så är det väl att jag haft en känsla för brytpunkter. Ja, just det: brytpunkter. Jag menar: just det ögonblick när det är rätt tid att stödja ett konstnärskap eller en tendens i tiden, en riktning i kulturlivet.

De magiska ögonblicken

Att vara journalist det är som att vara en griffeltavla på vars yta tiden ristat sina tecken. Man skriver sina ord i den-na malström av intryck. Och sedan - när det blir kväll och natt, då suddas dagens intryck ut och nästa morgon skimrar tavlan orörd igen öppen för allt det nya. Men vad är det då som får en journalist att stå ut med slitet, de alltför långa arbetsdagarna, den ständiga stressen, de stora kraven?

Säkert skiftar svaren. Men för mig har det varit de magiska ögonblicken, då när tiden rämnar för ett ögonblick av evighet. Ett koncentrerat ögonblick av skönhet, insikt, medkänsla. Smärtsamt ibland, men outplånligt.

Möte med Körkarlen

Jag sitter i Saaben med min gamle vän och arbetskamrat Tomas Brandt, en gentleman bland pressfotografer. Vi är på väg ut mot Nykvarnstrakten. Vi skall göra ett hemma-hos-reportage hos ett par gamla bröder. Vägbeskrivningen är inte den bästa och vi cirklar oss fram. Och så plötsligt har vi hamnat rätt.

Parkerar bilen och går den sista biten. Framför oss en backe upp mot en tvär-ställd lada med lutande knutar. Och så plötsligt ett knirrande, märkligt ljud. Och där uppe, framför

våra ögon, kommer en vagn, långsamt förbi . Både körsvan och hästkrake verkar lika kutiga och åldrade, liksom vagnen. Det är som att se Viktor Sjöströms berömda sekvens ur *Körkarlen* få liv och gestalt här och nu.

Jag blir stående, alldeles tagen. Och samma känsla lever vidare, när vi bjuds in i brödernas finrum. Det luktar av vinteräpplen. De vita rullgardinerna, prickade av decenniernas flugspillning skapar ett överkligt ljus i rummet, med sina höga, ålderdomliga stolar som får oss alla att sitta högtidligt uppsträckta kring det långa matsalsbordet.

Vad allt av familjehistoria har väl utspelat sig kring det bordet tänker jag och ser framför mig födelsedagsfester, gravöl, barndop med allvarliga gäster i sina litet ovana finkläder. Bröderna är tysta, allvarliga de också. Det tar en stund innan de tinar upp, fås att prata med de obekanta gästerna. Det känns verkligen som vi gjorde intrång på bara alltför privat mark.

Men jag grips av de här två brödernas livsöde, av deras närhet, djupa solidaritet med varann, av hela den unika gårdsmiljön vars arbetsföremål till största delen faktiskt tillverkats på gården. Och det blir ett starkt reportage, med fina, engagerade bilder. Jag rörs när jag litet senare får höra att den ene brodern avlidit. Och den andre följde honom litet senare, i en repsnara, under ett av gårdens träd. Ett märkligt brödrapar, må de vila i frid.

Ömhet och nostalgi

Det är natt i Klara. Det gamla tidningshusets väggar vibrerar när press-arna gått upp i högvarv. Också den unge journalisten har gjort sitt. Den sista cigaretten för natten är fimpad. Kvar är promenaden genom en sovande

stad
hem mot ett Söder i gryningsljus.

Men natten är inte riktigt slut än. Promenaden har en höjdpunkt, en vilopaus, på Prästgatan. En vindlande, svartlackerad spiraltrappa, en knackning, en dörr som alltid stod öppen. Och där inne i ett rum fördunklat av grå cigarettrök arbetar Börje Sandelin, 1950-talets store grafiker, en efter-följare till klassikern Axel Fridell.

Han gör en avböjande gest med armen, inga ord. Han sitter böjd över sin etsar-plåt. I det milda ljuset, från en lampa bakom en tunn linneskärm, stiger ge-stalter fram på plåten, som besökare från någon nattlig dröm en sorgsen Pierrot, små underliga herrar i höga hattar, med slutna ansikten, en konst-beriderska på sin stolta häst invånare i ett skymningsland av både ömhet och melankoli.

Över mörka djup

De där nattliga besöken hos Börje Sandelin lärde mig mycket om skapan-dets villkor, dess lust och plåga. Det var oförglömliga ögonblick som en dans på lina över

*"Per Drougge som kommer
ilande som buren av någon
himmelsk vind"*

Foto Thomas Brandt

mörka djup.

Och ni vet nog hur det slutade: en dag, ja flera, flera dar, kom inte några gestal-ter längre på besök till etsaren. Han för-mådde inte längre framkalla deras an-sikten, mimik, rörelser med etsnålen på den speglade plåten, den som förblev tom - gryning efter gryning- Så lät han istället döden komma på slutgiltigt be-sök, till huset ute i Rönninge på sin borgklippa, granne med granarna.

Börje Sandelin var min ungdoms store konstnär. Han ägde en lyrikers sinne för de förtätade, talande ögonblicken. En kväll när jag är på vintrigt besök, säger han; - Ta på Dig vi skall gå ut. Vi pulsar iväg i snön till en skogsglänta. Börje faller på knä, sopar undan snön, öppnar ett stort brunnslock och pekar ned mot vattnets mörka, skimrande, lockande yta . Ser du, här har jag gömt min måne!, säger han lyckligt

i månljuset. Och månen var ju hans tecken. Det finns med på hans böcker, på vindflöjeln till hans hus.

Gudar på Estrad

Södertäljebornas nya, egna scen Estrad i början av 1970-talet bör det ha varit. Det är dansbesök från sydindiska Ke-rala, en trupp som skall uppföra ett kathakali dansspel. Det är tidig efter-middag. Jag är där med min ständige följeslagare, Thomas Brandt med sin tunga fotoväska. Själv nöjer jag mig med det minsta av block.

Dansarna skall sminkas på scenen har vi hört. Det låter litet märkligt, tycker vi. Men en dansare i sari kommer in på scenen. Knäböjer vördnadsfullt, sätter ned den heliga eld som skall rena scenen. Sedan stiger dansarna in på scenen, lägger sig ned, på rad. Så följer den märkligaste av sminkningar jag sett inför en föreställning på en västerländsk scen. För på dansarnas ansikten och huvuden bygger man upp de stora, färgstarka, skulpturala gudamaskerna.

Och långsamt stiger dansarna in i sina roller, moment för moment. De ligger ned, visserligen, Men hållningen förändras. Och när de i god tid före föreställningens början reser sig är det med den bjudande högheten hos en gästande gedom. Det är ett märkligt skådespel. Och deras föreställning blir också ett av de mycket minnesrika på Estrad under de här märkliga åren med alla sina stora, internationella gästspel. Då bjöds det på många förklarade ögon-blick av stor scenisk skönhet av artister från Asien, Afrika, USA.

Oförlömliga ögonblick

Ja, det var några ögonblicksbilder ur ett journalistiskt liv. Glimtar, antydningar, skärvor. Men det är så mycket som jag skulle vilja berätta.

Oförlömliga ögon-blick som jag skulle vilja återuppväcka röster, ansikten, gestalter. Men tiden går så snabbt och en halvtimme är nu en gång bara en halv timme.

Men dem finns där, kvar hos mig: - till exempel **Boris Wredenmark** med sin oslagbara slagruta på väg att lösa stenåldersfolkets alla hemligheter. - **Per Drougge** som kommer ilande som bu-ren av någon himmelsk vind och som förvandlar en pressvisning i Konsthallen till ett bländande fyrverkeri - av infall och kunskap - **Lars Pirak** i sin mörkt himmelsblå samekolt som plötsligt reser sig mitt i en intervju och liksom i trance börjar sjunga sin morfars björnjojk - **Kenzaburo Oe** som sitter tyst, inåtvänt lyssnande vid sitt långa stambord på den franska favoritrestaurangen i Seijo, hemma i Tokyo. Så plötsligt reser sig Oe, börjar tala, inspirerat, växlar över till sin hemösa ålderdomliga Shikoku-dialekt. Han är inte längre den upp-burne nobelpristagaren, utan en av hembyns traditionsbärare, en berättare, klurig och suggestiv, som ger oss skimrande fragment ur en märklig folklöre - med poetisk lyster och djup sanning. - **Rune Waldekranz** i ett rum vid Torekällgatan, genomlyst av sol. Och det som skulle ha blivit en kort-intervju inför storverket *Filmens historia* förvandlas till en gestaltning av ett lysande avsnitt ur svensk filmhistoria. Waldekranz, denne gentleman av den gamla skolan som aldrig glömde sina vänner, är en lysande, detaljrik och minnesgod berättare. Plötsligt är det som Ingmar Bergman står där och regisserar, lägger armen, ömsint över-talande kring an av sina kvinnliga skådespelare, säger: - Serru, jag tycker nog att du skall göra scenen så här, serru.

Och är man nu inne på journalistik och dess villkor så är det väl nästan ofrån-komligt att säga några ord om feno-menet **Linda Skugge** i hennes skugg-boxning med den minst lika jagfixerade **Björn Ranelid**. Denna Skugge är onek-ligen en smart skribent. Hon äger den unga generationen skribenters disku-tabla begåvning för att sätta sig själva i rampljuset med alla medel. Och visst är det väl intressant med raden av fa-dermord som unga kvinnliga skribenter använder sig av som en klättestege till massmedial framgång.

Som gammal grånad journalist är jag innerligt trött på all denna ofta hän-synslösa jagfixering. På alla förenklade, slående, säljande, meningslösa rubriker. På kvällspressens löpsedelstrixande kring kändisars och prinsessors sexliv och åkommor. Och kultursidor som blivit till säljare för unga tyckare, en sorts kulturens blottare.

Och även de stora dagstidningarna hänger med i den moderna svängen. Det gäller ju att sälja sig till den unga generationen. Kulturbilagorna blir till fluffiga kompotter men den specifika vikten är skrämmande låg. Och så synd att det som skall föreställa *ungt och argt* ofta också är så förutsägbart och dumt rent ut sagt.

Lysande förebilder

Med vilken rätt har jag att yttra mig så kategoriskt, fördömande? Jo, genom en liten titt i backspegeln. Det är alltid lätt för den som sitter med grånat hår att tycka att allting var bättre förr. Man jag häver med absolut bestämdhet att t ex DN:s kultursidor för något decen-nium

Vendelas mörka lockar — och originalupplagor

■ ■ Nu börjar Vendelas Vänner att aktivera sin verksamhet också utanför Södertäljes gränser. Torsdag den 17 maj deltar föreningen i Bokkyrka kommuns kulturdagar på Hågelby gård.

Programmet har fått det lockande namnet "Vendelas mörka lockar" med musik och sång kring den märkliga Vendela Hebbe, författarinnan och Sveriges första, kvinnliga journalist.

I väntan på att räddningsaktionen av den gamla Hebbevillan i Södertälje skall komma hit av, samlar Vendelas Vänner nu på originalupplagor av Vendela Hebbes böcker. Eric Silas-Lindqvist, välkänd södertäljebibliofil, gjorde härnäst några fina Hebbe-fynd!

— De här sällsynta bokhynderna gjorde jag vid Lärns auktioners senaste auktion i Huset Söderingens i Stockholm. Där går nu under sex auktioner ett unikt, svenska privatbibliotek under klocken. Det omfattar inte mindre än 18 000 bokband vilka här samlat av medlemmar av släkten Odenoranta på Södra Lindwed i Skåne, berättar Eric Silas-Lindqvist.

— Den här boksamlingen innehåller också en mycket fin samling svensk 1700-tals litteratur — med ljuvliga, tidstypiska haand! De här böckerna har även tillkommit skönhetsarbetet på Vegeholm en gång i tiden.

■ "MYCKET SÄLLSYNTA"

— De två böcker av Vendela Hebbe som jag rådde komma över vid auktionen är titlar som jag tidigare kuler ett 30-årigt boksamlande felaktigt aldrig hittat i någon antikvariatbutik. Det var mig själv och andra sällsynta böcker. En av anledningarna är givetvis att det är rätt många böcker tryckta på dåligt papper.

— Däremot har båda böcker — och sedan konstas, författar, bildtecknare, i den dagliga verksamheten som så många andra böcker, redigerat av Eric Silas-Lindqvist.

Utslaget är jag att vi kunde komma över "Drudarne", en prästgisselskildring som kallats för "den första Hebbeboken på svenska". Men på utbudet står den faktiskt bara i ett exemplar "af Vendela II". Och där står också "Dets för Södermanlands 1840-41".

hän". Boken trycktes 1840 och gav ut av ett förlag i Norrköping — Ostlund och Beilung. På omslaget har en ljus grön färgton. Och "Drudarne" är 26:e häftet i andra årgången av "Original-Bibliotek i Skön Litteratur".

— Om "Drudarne" har det sagts att Vendela Hebbe "finns här fångat dofter av gammallegit landsbygdsskugga". Och det nämner sig Vendela som romanförfattare här för av bla Almqvist och Dickson, framhåller Eric Silas-Lindqvist.

— Men jag är naturligtvis också glad över att vi kunde komma över "Arabella" — Vendelas debut i boksform. Den ingår som 45:e och 46:e häftet av 1840—41 års utgåva av "Läse-Biblioteket", utgivet på L. J. Hiertas eget förlag i Stockholm. Det var ju också på Hertias Utgångs Aftonblad som Vendela arbetade som korrespondent, berättar Eric Silas-Lindqvist.

— "Arabella" ritade är den möjligen ännu mer sällsynta än "Drudarne". Där står som författare signaturen "Lena". Boken kostade "E skänkningar Basku" för subskribenterna av "Läse-Biblioteket". Det har sagts att det är en "intressant karaktärsstudie med en dramatisk hjältinna" och en kvinnlig huvudperson som lånat drag av Almqvists "Hälsöndare".

■ "SNABBT INHOPP"

— Genom ett snabbt inhopp kunde Chirs Södermanlands Kulturhistoriska Förening också förmedla till de här intressanta bokhynderna, berättar Eric Harry Bergqvist, känd kulturprofil i Södermanland. Vi kunde också se

den genom en raddning av till de olika styckeledarna.

— Genom det här utslaget till Eric Silas-Lindqvist har vi redan räddat till stora delar andra Hebbe-böcker. Förutom att kommer de nu att bli en deposition hos Vendelas Vänner kanske på "svärsdelig tid", enligt gammal god svensk tradition.

— (Här i Södermanlands arkiv finns redan under Hebbe-materialet som jag varit med om att ordna —) Vi har numera stora förhoppningar med Vendela Hebbe, berättar Eric Silas-Lindqvist och sträcker nu nya kontaktköpar för att rädda den gamla Hebbevillan, nere vid Hågelbydalen. På en bild som Eric Harry Bergqvist visar, ser man hur lyxigt Hebbevillan låg en gång — trädekorad, inbuddad i djupa grönska, omgiven av skog, kungädd, hedhus...
CHRISTER DUKES

Det finns flera skäl till att vi publicerar denna kulturartikel ur Länstidningen från 1984 i detta nummer av Avisan:

Kulturhistoriska föreningen har i år skänkt det i artikeln omtalade bokbandet till Vendelas Vänner. Den är alltså inte numera bara en de-position, som det står i art-tikeln.

Artikeln kan ses som ett exempel på Christer Dukes eleganta sätt att skriva kulturartiklar (se hans högtidstal här intill).

Bokbandet har möjliggjort för oss att publicera Arabella som följetong med början i detta nummer.

■ Här ser man till vänster den sällsynta boken "Drudarne", utgiven av Vendela Hebbe 1840, utslaget på auktionen som den första originalupplagan från Eric Silas-Lindqvist — till Vendelas Vänner Museum i Hågelby. Foto: Christer Dukes.

Vi har byggt om

För att bättre kunna uppfylla miljökraven på en restaurang och för att bättre kunna ta emot större grupper har vi gjort en mindre tillbyggnad av Wendelas Hus.

Vi har nu tillagning och disk i separata utrymmen och vi har fått ytterligare en gästtoalett. Dessutom har vi investerat i ny fläkt och diverse ytterligare köksutrustning.

Stadens Arbetsmarknadscentrum har gjort jobbet och lyckats utomordentligt bra. Vi tackar och hälsar medlemmar och andra välkomna till

Boka här

VARFÖR INTE INVIGA JULEN MED
Wendelas
JULBORD

LÖRDAGARNA DEN 6 OCH 13
DECEMBER KL 13
SÖNDAGARNA DEN 7 OCH 14
DECEMBER KL 12

SPECIALPRIS
FÖR
MEDLEMMAR
och medföljande

235:-

Fram i vår hoppas vi kunna ha restaurangöppet på kvällar.
Då blir det introduktionsrabatter för medlemmar.
Välkommen då också.

Christina Nilsson och Signe Hebbe

Två operastjärnor på kollisionskurs

Ingegerd Björklund, själv operasångerska med internationell karriär, har skrivit en biografi om Christina Nilsson (Författarhuset 2000). I denna finns ett dråpligt kapitel "Divan med rätt att bestämma". Med författarens tillstånd publicerar vi här avsnittet.

Under första delen av 1867 hade Christina Nilsson varit upptagen med repetitioner på Théâtre Lyrique av den nykomponerade operan *Sardanapale*, med musik av fransmannen Victorin de Joncières till Lord Byrons text. *Sardanapalus* var den grekiska formen för *Ashurbanipal*, som var kung i Assyrien på 600-talet före Kristus. Christina skulle gestalta den enda kvinnliga rollen i operan, *Myrrha*, den grekiska slavinnan, som blev kungens älskarinna. I dramats slutskede söker de båda älskande döden i det brinnande palatset i Nineve.

Christina var måttligt förtjust i verket. En dag efter repetitionerna rusade hon in i teaterdirektören Carvalhos kontor och utbrast

-Jag vill inte göra *Myrrha*!

- Men kära Mlle Nilsson varför inte det?

- Rollen passar mig inte! Den ligger för lågt! Jag kan inte visa mina höga toner!

- Vem skall då sjunga *Myrrha*?

- Ni kan be den där andra svenskan. Hon vill ju så gärna sjunga på vårt operahus!

Med de orden lämnade en upprörd Christina Nilsson teaterdirektörens

kontor. Carvalho funderade en lång stund hur han skulle lösa problemet. Vis som han var av sin hustrus täta utbrott, visste han att en operadivas önskan ofta var lika med en teaterdirektörs lag. Han fick vara rädd om sin juvel, den nordiska lilla skönheten, Mlle Nilsson. Han hade tjänat bra på henne, vilket hade tillfört kassan de medel som han tidigare saknat. Bäst att fara varsamt fram.

Som han satt där och funderade kom "den andra svenskan", Signe Hebbe, in genom dörren. Den sex år äldre småländskan hade kommit till Paris efter Christina Nilssons fantastiska debut. Hebbe hade haft stor framgång som operasångerska i andra länder, men nu ville hon pröva lyckan i Paris. Carvalho hade gett henne ett kontrakt, som var utformat på samma sätt som Christina Nilssons, men Signe Hebbe hade ännu inte getts möjlighet att debutera på Théâtre Lyrique, trots att hon hade vistats i den franska huvudstaden en längre tid. Signe Hebbe gick nu med raska steg fram till Carvalho och efter en kort hälsningsceremoni, undrade hon:

- När får jag debutera?

Frågan kunde inte ha kommit lägligare för teaterdirektören. Genast försökte han övertyga Signe Hebbe om förträffligheten av att debutera i en roll där hon gavs möjlighet att utforma den alldeles själv. Signe Hebbe var angelägen att få visa sin duglighet på scenen så fort som möjligt och gick med på

förslaget. Följande dag inledde hon repetitionerna som *Myrrha*. Hon kände sig glad över att äntligen veta att datum var fastställt för hennes efterlängttade parisdebut och lät sy upp de mest smakfulla scenkläder.

Ännu en gång skulle dock Signe Hebbe bli besviken, ty när Christina Nilsson insåg att hon hade en rival i den svenska debutanten, ångrade hon sig. Med glatt mod traskade hon åter in på teaterdirektörens kontor och förklarade:

- Bäste direktör Carvalho! Jag har ångrat mig! Det skall bli mig ett stort nöje att få kreera *Myrrha*!

Med dessa ord lämnade Christina Nilsson rummet. Carvalho satt kvar en stund, gnuggade sig i ögonen och sade halvhögt för sig själv:

- Så sanna mina ord är det en teater som jag jobbar på!

Carvalho hade inte mycket att välja på. Han visste att hans lilla Mlle Nilsson var högt aktad bland parispubliken och guld värd i hans egen kassakista. Han kunde inte riskera att göra sig till ovän med henne. Vad var inte *hon värd* mot en debutant, som Mlle Hebbe, som ingen kände till. Valet var lätt och vid premiären den 8 februari, 1867 var det Christina Nilsson som kreerade *Myrrha*. *Sardanapale* blev dock ingen publikframgång och recensenterna gav den negativ kritik. Det ansågs att Christina hade räddat operan från totalt fiasko. Christina insåg snabbt att hon inte hade råd med

Två småländska Margaretor.

Christina Nilsson (nedan) sjöng Margareta i Gounods opera *Faust* första gången under en bejublad säsong i London 1867 omedelbart efter Parisvistelsen.. Tio år senare sjöng hon rollen i Stockholm. "Oerhört jubel, tretton inropningar, bifallet välförtjänt till minsta detalj" skrev Frans Hedberg.
(Bilden hämtad från Nils-Olof Franzéns biografi (1976).

Även **Signe Hebbe** (till höger) fick goda vitsord i denna hennes paradroll. Hon sjöng rollen på Stockholmsoperan flera gånger med början 1865. Senare också på operorna i Warszawa, Oslo och Helsingfors. Kostymen troligen av Janne Höckert. Bilden och uppgifterna ur Inga Lewenhaupts avhandling om Signe Hebbe (1988).

någon misslyckad nykomponerad opera. Dagen efter premiären fick därför teaterdirektören ännu en påhälsning av henne.

- Jag vägrar att sjunga Myrrha. Så löd det raka beskedet från sångerskan.

Carvalho, som genast förstod att det gällde att vara både diplomatisk och bestämd, överöste Christina med berömmande ord och försökte övertyga henne om att bara *hon* kunde ge rollen dess rätta tolkning.

- Det bryr jag mig inte om, sade en trotsig Christina. Jag har tröttnat på Myrrha.

- Men snälla Mlle Nilsson, hur skulle det då gå med de resterande föreställningarna av *Sardanapale*.

- Ni kan ge rollen till den där andra svenskan! Hon vill ju så gärna sjunga på vårt operahus!

Christna knyckte lätt på nacken och försvann.

Det var just precis den här typen av situationer, som Carvalho avskydde mest. Han var van vid att hantera budgetunderskott, men att klara av nyckfulla divor, det var värre!

- Dessa sopraner, suckade Carvalho för sig själv. Varför måste de alltid bråka? Tänk om de kunde vara lika fogliga som mina orkestermedlemmar! Då skulle det vara en barnlek att vara teaterdirektör.

Dock beslöt Carvalho sig för att ännu en gång ta ett samtal med Signe Hebbe.

- Skulle jag vilja debutera i Paris som Myrrha. Bara för att det inte passar Christina Nilsson att sjunga denna roll, erbjuder Ni den nu åter till mig! Nej tack! Jag vet vad jag kan och jag tänker inte krypa för den andra småländskans nyckfullheter. Passade jag inte på premiären av operan, så passar jag inte nu!

Med de orden vände Signe Hebbe på klacken och gick. Carvalho visste att han måste gå ännu en hård match mot Christina Nilsson. Denna gång skulle han bli tvungen att påvisa för henne att hon var bunden av ett kontrakt och han beordrade henne att även fortsättningsvis sjunga den omtalade sopranrollen.

Trots att Christina Nilsson blev nödgad att delta i ytterligare ett antal föreställningar av *Sardanapale*, blev operan en kortlivade företeelse

på Théâtre Lyrique och Christina Nilsson skulle aldrig mer återvända till denna roll på någon annan scen heller.

Före Englandsresan sommaren 1867 hade Christina Nilsson skrivit kontrakt med direktören för l'Opera i Paris, Emile César Viktor Perrin. Många hade varit intresserade av att knyta den framgångsrika svenskan till sitt operahus, men till slut hade valet fallit på Operan i Paris. En av anledningarna var säkert att Perrin kunde utlova att Christina Nilsson skulle få debutera i en alldeles ny opera av den franske kompositören och vännen till henne, Ambroise Thomas. Dock hade kontraktet med Carvalho blivit förlängt med tre månader, så Christina återvände till Théâtre Lyrique efter sin bejublade sommarsäsong i London.

Christina Nilsson var efterlängtd på Théâtre Lyrique. Repetitionerna på Georg Bizets nya opera *La Jolie Fille de Perth* hade påbörjats under våren. Bizet hoppades att Christina skulle gestalta operans kvinnliga huvudroll, Catherine, innan hon lämnade Théâtre Lyrique, men så blev ej fallet. Problem av både

praktisk och ekonomisk art uppstod, så operan kunde inte framföras förrän i slutet av året.

Bizet var besviken, men vad kunde han göra. Han hade inte de ekonomiska medel som däremot hans franske kollega Jules Cohen förfogade över och det blev därför den senares opera *Les Bleuets*, som blev Christina Nilssons sista nya opera å Théâtre Lyrique. Cohen var inspektör för Kejsar Napoleons hovkapell och han hade komponerat rollen *Estelle* för Christina Nilsson. Bland annat hade han skrivit en koloraturvals, där Christina kunde briljera med sin röst. Operan var baserad på en dikt av den franske poeten Victor Hugo och denne man skrev från sin landsflykt på en av öarna i engelska kanalen och lyckönskade Christina i hennes roll som *Estelle*. *Les Bleuets* passade Christina bra och hennes höga sopran klingade till fullo i Cohens musik. Premiären den 23 oktober blev lyckad, men Christina hann inte med så många föreställningar förrän det blev dags att övergå till Operans tiljor. Dock skulle hon framföra den tekniskt krävande koloraturvalsens konsertsammanhang vid ett flertal tillfällen.

Problemet med Signe Hebbes parisdebut hade kvarstått när Christina återvände efter sin sommarsäsong i England 1867. Signe Hebbe hade inte Christina Nilssons klara, ljusa sopranroll, men var en duktig skådespelerska. Hebbe hade nu lyckats övertyga Carvalho om att hon skulle vilja debutera som *Donna Anna* i Mozarts opera *Don Giovanni*. Christina hade tidigare med stor

framgång kreerat *Donna Elvira* i denna opera, så Carvalho tyckte att idén var utmärkt. Förberedelserna kom så långt att det blev dags för generalrepetition. Alla som var där tyckte att de båda svenska sångerskornas röster passade bra tillsammans och antligen kunde Signe Hebbe se fram emot den stora parisdebuten. Datum var bestämt och alla biljetter slutsålda. Duellen mellan de båda svenska sångerskorna var vida känd i Paris musikaliska innekretsar. Alla ville vara med vid den stora drabbningen.

När Christina Nilsson insåg att det började brännas, begav hon sig ånyo till teaterdirektören. Hon förklarade för Carvalho att hon inte hade lust att sjunga *Donna Elvira* på den för Signe Hebbe föreslagna debutdagen.

- Jag vill hellre sjunga Nattens drottning. Den är bättre för min röst, upplyste divan.

Att påståendet saknade saklig grund var omöjligt för Carvalho att upplysa om. Han visste vid det här laget att Christina inte ville att ännu en svensk sångerska skulle få ta emot ära och beröm på Théâtre Lyriques scen, så länge hon själv var där. Carvalho hade inte mycket att välja på. Christina Nilsson var för viktig för hans intäkter och han blev ännu en gång tvungen att meddela Signe Hebbe att hennes parisdebut hade uppskjutits. Ett nytt datum fastställdes, men då Christina Nilsson fann att Signe Hebbes debut skulle äga rum på en söndag, förklarade hon:

- Oh, nej det går inte alls. Det är synd att sjunga på en söndag!

Tiden blev allt knappare för den äldre svenskan. Skulle Signe Hebbe få debutera innan Christina Nilsson lämnade Théâtre Lyrique återstod nu bara dagar. Ett sista försök att få till stånd några Mozartföreställningar med de båda svenskorna gjordes. Christina replikerade denna gång att hon redan var engagerad av Perrin vid Operan. Signe Hebbe, som var personlig vän med Perrin, vände sig då till denne och han lovade att medverka till Signe Hebbes debut, och att Christina Nilsson skulle få delta i ett antal föreställningar av *Don Giovanni*. När Christina hörde detta, blev svaret:

- Jag kan omöjligen medverka i mer än en föreställning av *Don Giovanni*. Jag är mitt uppe i instuderingsarbetet av Thomas opera *Hamlet* och jag har inte tid för några extra föreställningar.

När Signe Hebbe fick det beskedet visste hon att hon väntat på sin debut på Théâtre Lyrique alldeles förgäves. Hon var klok nog att inse, att det krävs mer än en föreställning för att etablera sig som sångerska på en ny ort. Därför blev hon tvungen att avstå från erbjudandet om denna debutföreställning och kort därpå lämnade hon den franska huvudstaden eftersom hennes kontrakt med Carvalho hade gått ut. Hon hade fått samma betalning som Christina Nilsson under hela perioden, men Christina Nilsson hade tydligt visat att hon inte tillät några svenska rivaler i sitt eget territorium och därmed omöjliggjort en pariskarriär för den äldre småländskan.

Ingegerd Björklunds biografi *Den oemotståndliga* kan köpas genom Författarhuset, Västerås (021-354598, info@forfattarhuset.se). Den kostar kr 210:-inkl. frakt. Inga Lewenhaupts doktorsavhandling om Signe Hebbe kan köpas av Wendelas Vänner. Sätt in kr 140:- (100:-+porto) på pg 985920-8 så skickar vi den.

Wendela Hebbes måg och Poul Bjerre

En aptitretare om Schacks Phantasterne

AV PER ERIC MATTSSON

I Poul Bjerres imponerande bibliotek på Vårstavi fångades mitt intresse häromveckan av en oansenlig liten dansk bok *Hans Egede Schack. Breve*. Boken kom ut 1958 och författaren heter Ib Ostenfeld. Poul Bjerre dog 1964 88 år gammal. Att boken lästes med intresse av den åldrade Bjerre – han var över de sjuttio – förstår man när man ser understrykningarna i boken. Varför frågar man sig. Man finner svaret om man går till texter av eller om Poul Bjerre. Fadern Sören Bjerre räddades nästan bokstavligen till livet av att läsa Schacks klassiska roman *Phantast-erne*. Sören Bjerre var mycket hårt hållen av sin far ”Han misshandlade mig och fördärvade hela min barndom och kanske ännu mycket mera av mitt liv och det tilgir jag ham aldrig”. Fadern som var bonde i Danmark drev upp gossen ur sängen med piska. Lättjan skulle bankas

ur kroppen på honom. Ingen gav honom stöd. Ända upp i 30-årsåldern sökte han sin tröst i fantasier och dagdrömmar. Så här skriver Bär-mark/Nilsson i sin stora Bjerre-biografi (*Poul Bjerre ”Människosonen”* 1983):

”Vad fick honom att vakna upp ur drömmarna och ta sitt liv i egna händer? Sören Bjerre är mycket säker på sin sak. Han kom att läsa Hans Egede Schacks roman Phan-tasterne, och den verkade som en spegel för honom. Plötsligt såg han sig själv och sina egna drömmar. Boken, som utkom 1857, skildrar en dagdrömmare, Conrad Malcolm, som växte upp på ett gods på Själland. Conrad lever inget eget liv han drömmer i stället om ära, makt och erotik. På väg in i överkligheten vaknar han så upp och inser det meningslösa. Genom hårt arbete och självdisciplin

lyckas han sedan förverkliga mycket av vad han tidigare endast drömt om. Schack ger också ett porträtt av en barn-domsvän till Conrad, som redan från början lyckas omforma sina dagdrömmar till en målmedveten strävan i verklighetens värld, samt av en tredje ung man vars dagdrömmarier för till sinnessjuk-dom.”

Sören Bjerre tog sig i kragen, gick på mejerikurs och blev så småningom framgångsrik smörexportör i Göteborg. Av sin del av arvet efter Sören byggde Poul Bjerre upp sitt Vårstavi utanför Tumba, som nu drivs av en stiftelse med uppgift bl a att stödja psykoterapeutisk forskning. Poul Bjerre var en på sin tid mycket känd ”själsläkare”, författare och skulptör. Han introducerade Freud i Sverige men tog sedan avstånd och skapade sin egen Psykosyntes där drömmar och helhetstänkande spelar en betydelsefull roll. Man behöver inte läsa mycket av Poul Bjerre för att förstå vilken betydelse faderns levnadsöde måste ha haft för honom.

Schack

Den danske skandinavisten Hans Egede Schack kom i 25-årsåldern till Uppsala där han tycks ha charmat alla i sin omgivning. I ett brev hem till släkten i Danmark (se nästa sida) framgår att han snabbt blev välkommen i ”the upper class” hos professorerna,

En tidstypisk bild på Poul Bjerres föräldrar Sophie och Sören. De hade fyra barn bland dem Andreas, som några år var gift med författarinnan Amelie Posse. Genom detta äktenskap lärde brodern Poul känna Ame-lies mor Gunhild Wennerberg, som var änka efter Fredrik Posse och dotter till Gluntskal-den Gunnar Wennerberg. Gunhild och Poul gifte sig 1905 - ett äktenskap som varade till 1925 då Gunhild dog. Poul Bjerre levde till 1964. I sina memoarer ger Amelie en högst personlig och positiv bild av svärfar Sören, en något mindre positiv av svärmor.

*Hans Egede Schack mål-
lad 1846 i olja av Alexis
Wetterberg, bror till Af-
tonbladsmedarbetaren
Onkel Adam. 1854 gifte
sig Schack med Wendela
Hebbes dotter Fanny.*

hos prinsar-na som
läste i Uppsala och hos den po-puläre
landshövdingen. Och inte minst hos
ett stort antal vackra adeliga damer.
Kalasen och balerna på julresan till He-
demora måste ha varit överväldigande.

Efter Uppsalaresan kom Schack till
Stockholm där han togs om hand av
Aftonbladskretsen - Lars Johan Hierta
själv, Love Almqvist, Wendela Hebbe
med flera. Han reste med Wendela och
hennes döttrar till sommarnöjet i Hågel-
by, Tumba. Det blev en livslång vän-
skap med Schack. Av breven, som följ-
de efteråt, tycks det som om Wendela,
som var 12 år äldre, blev allvarligt för-
älskad i Schack och hennes döttrar tän-
de på hans glada leklynne. Ett par
år senare skrev Schack i ett brev att han
omfattar dem alla med kärlek och läng-
tan och skulle vilja ge bra mycket för att
än en gång åter få sitta vid ett gemytligt
kaffebord på fru Hebbes "lantgods".
När han reste hem på hösten följdes
han av Wendela och Hierta ända till
Jönköping. Så småningom, 1851, efter
många turer förlovade sig Schack med
Wendelas äldsta dotter Fanny, som
hunnit bli 18 år. Den mångsidige Lars
Hierta har här, man kan faktiskt inte
tolka hans brev på annat sätt, fungerat
som äktenskapsmäklare. Han hade
ett allvarligt personligt intresse av att
Schacks intresse koncentrerades på
dottern och inte på den ungdomliga
mamman. 1854 ståndade äktenskapet
och paret bosatte sig i Köpenhamn.
Schack gjorde politisk karriär, han satt
i Folketinget och blev statsministerns
sekreterare. 1855 föddes dottern Ger-da.
1858 utkom *Phantasterne*. Samma år
dog dottern i kramp. Året där-efter dog
Schack själv i tuberkulos. Han dog "mer
smärtefri end han måske havde været
på mange år" i Fannys knä i kurorten

Schlangenbad, samma
plats där Geijer 13 år tidi-
gare försökt återvinna häl-
san.

Phantasterne

I Ostenfelds bok hävdas
att Danmark endast har
tre eller fyra romaner som
är komponerade efter en
genomtänkt plan som
författaren noggrant följer.

Phantasterne är en av
dessa romaner vars författare under
lång tid har burit på sina livs problem,
av personlighetens grundackord,
som en kvinna på sitt foster, innan de
I *Phantasterne* finns en psykologisk
linje. Conrad i boken är författarens
alter ego och det är främst hos honom
vi får följa impulsernas strid, de erotiska
drif-ternas tumult och förnufts slutliga
seger. Hans fantasier kunde tillintet-
göras som de demoner de i själva verket
var. Det finns i boken också en politisk
linje. Danska uttolkare av verket menar

ett 10-tal upplagor och sålts i bortemot
100.000 exemplar. De som sysslat med
de textkritiska och kommenterande
utgåvorna har haft ett krävande upp-
drag. Boken är full av hänvisningar och
antydningar till klassisk och samtidig
litteratur och till aktuell politik. Den
svenska anknytningen till Almqvist
med flera har noterats av forskarna men
knappast mer.

I ett brev till Schack 1858 tackar Hierta
för boken och säger sig aldrig "ha läst
något arbete av det slaget med så oblan-
dad njutning". Han jämför den med
Almqvists *Törnrosens bok* men skriver
att den stora skillnaden är att "hos
Almqvist genomgår någonting förryckt
och virrigt i konceptionen det hela, då
däremot *Phantasterne* avhandlar till en
del förryckta idéer med den fullkom-
ligaste jämvikt och överlägsenhet." Han
talar om den godmodighet och
humor "som leker på ytan av den fina
och bi-tande satiren" och förespår den
"en krans av odödlighet". Säkert kände
Hierta igen mycket i romanen från en

*När Schack dog gifte Fanny Hebbe om
sig med Schacks gode vän Peter Vedel.
Han blev senare chef för utrikesmini-
steriet i Köpenhamn. Sonen Valdemar
Vedel (på bilden i mamma Fannys knä)
blev en känd litteraturhistorieprofessor.
Han och de övriga två syskonen till-
bringade ofta sina somrar i Södertälje
hos mormor Wendela.*

trettonårig samvaro och brevkommuni-
kation med Schack.

***Phantasterne* skulle behöva ges ut
på svenska och de svenska anknyt-
ningarna analyseras. Detta har för-
vånande nog aldrig skett.**

att boken är Danmarks första libera-
listiska roman. Man kan också skönja en
tredje religiöst-filosofisk linje i boken.

Allteftersom Schacks icke litterära
kvarlåtenskap i form av brev, motioner,
förvaltningskrivelser och rena kladd-
notiser kommit i dagen har intresset
för verket ökat. Detta inte minst med
hjälp av Fanny och senare hennes son
Valdemar Vedel.

Efter en blygsam första upplaga på 1000
exemplar har *Phantasterne* kommit ut i

I december 1845 påbörjar Hans Egede Schack ett långt brev hem till "Redlige män och älskvärda damer av min släkt uti Sydskan-dinavien!". Han är en 25-årig entusiastisk, charmig och receptiv yngling, som svärmar för skandinavismen. Han har endast varit i Uppsala några månader för att läsa juridik men har redan fått kontakter med hög och låg.

Vi gör här några utdrag ur brevet. Hela brevet finns på vår hemsida.

Översättning från danskan av Elisabeth Genell Storm.

Hedersmän och dito kvinnor! Ni borde prova att vara här långt åt fanders uppe vid Vardöhus och känna hur "ljufva" underrättelser äro på ett sådant avstånd. Då skulle all Eder moralitet fara åt pipan liksom en häst vid krigstrumpetens ljud, och postiljonen i Uppsala skulle tjäna mycket pengar och få ett mindre melankoliskt utseende än han nu är i besittning av.

Och nu till mitt leverne häruppe. Vad studierne beträffa har jag ägnat mig åt offentlig rätt, finansrätt samt förvaltningsrätt. I det första har jag fått en del lektioner av politices docenten Svedelius som berömmar mig runt om i staden som sin främste lärjunge, och i det senare har jag lyssnat till professor Bergfalk som också privat med utmärkt välvilja har givit mig upplysning om vad jag önskade.

Dessutom ha även adjunctus juris Juel (adj. är ungefär = professor extr.) och en ung jurist Ehrenheim visat sig mycket hjälpsamma, vilket f ö alla äro, ofta innan man yttrat minsta önskan om underrättelse.

Bergfalk har också lovat att när vi träffas i Stockholm skall han ge mig upplysningar om det nya arbetet med lagarna, vilket går ut på att skapa en fullständig codex, och i vars utarbetande han har störst del efter Richert (som jag hoppas Ni känna till namnet).

Bland professorerna är Bergfalk den jag tycker bäst om och har varit mest hos; han besitter en utomordentlig lärdom och allsidighet och en beundransvärd ungdomlighet och liberalism, så att jag, när vi umgås, är

representant för det konservativa elementet. F ö är det ont om liberala professorer här i staden. Geijer och Wingqvist (i statistik) äro ungefär de enda utom Bergfalk.

Av de andra juridiska professorerna är Boetius medelmåttig, Lindblad mycket obehaglig, Delldén – enligt en student Brodén's träffande yttrande – "den sämste professorn i Europa, och således i världen".

Dessutom har jag lyssnat till Geijer och Atterbom; särskilt den senares föreläsningar äro övermåttan intressanta (de handla om den svenska poesiers utveckling). Geijers äro ofta mycket geniala och pikanta, men ibland även ointressanta, och synes det mig, utan vidare sammanhang. –

Vidare har jag blivit medlem av en juridisk förening där man framlägger sina synpunkter på ett eller annat spörsmål som därefter diskuteras; jag utvecklade härförleden min åsikt om huruvida en förbrytare bör ha rätt att förkasta den benådning han beviljats, vilket han, som Ni veta, har i Sverige. Därom hade vi en livlig diskussion och jag tror att det hela gick alldeles utmärkt.

För övrigt äro svenskarna, vilket de själva medgiva, icke precis stora teoretiska jurister, men däremot "bottenhederliga karlar", de som äro här. Folk, om vilka man kan säga, som det heter om Nathanael, att det är israeliter (sit venia verbo) i vilkas bröst det ej finnes något svek. Bland sådana har jag den turen att räkna flera av mina käraste umgängesvänner; t ex Motzberg som var min gäst i Köpenhamn, Sæve och Sundberg (med det stora skägget), vilka Ni kanske komma ihåg som ledare för de skandinaviska manifestationerna, en yngre medicinare vid namn Dahlberg, en med.dr. Silfversparre och flera andra – särskilt dalkarlar och värmlänningar.

I de senares nation blev jag upptagen på ett rätt lustigt sätt. Jag låg en morgon kl 6 i min säng då en ung värmlänning Nordström, som jag kände, kom in och frågade om några av hans kamrater finge komma in och önska mig god morgon. Sedan jag yttrat vilken stor plaisir det skulle vara för mig, slogs dörrarna upp och en ung "vacker flicka" med löv och ljus i håret kom in, föreställande den heliga Lucia, vars fest firas på detta sätt överallt i Värmland, och med en hel skara studiosi (Lucia befanns senare också vara en studiosus), vilka sjöngo ett kväde till Luciae lov, bjödo mig kaffe, som dock vid närmare granskning visade sig

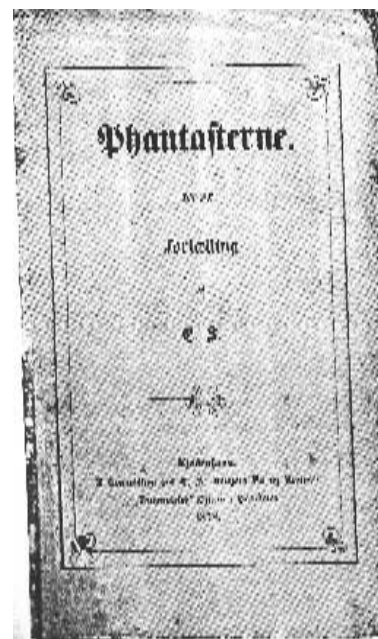
vara en av de härvarande många spirituösa dryckerna, inviterade mig att komma med till deras nationssal för att där intaga lunch på värmlandsvis, vilket erbjudande jag emottog, varpå jag tillbringade en mycket festlig morgon och förmiddag drack ett 50-tal duskålar och mottog ett liknande antal inbjudningar till Värmland, tills vi till sist slutade med Värmlandsvisan, som sjunges på en rätt förtjusande melodi, och vars första strof lyder:

Ack Värmeland ...

Det är i förbigående sagt helt förbluffande hur sång och musik utövas här i Uppsala; de flesta studenter spela flera instrument, liksom karlen från Frankfurt, och man finner knappt i hela Europa – alltså inte heller i världen – så ypperliga körer som här, då de vid större fester äro på flera hundra personer som riktigt sjunga ut och inte behålla hälften för sig själva såsom våra sångare.

Detta bidrager mycket till att göra deras fester behagliga, men än mer medverkar dock den gemytliga hjärtlighet som är gemensam för dem, varemot de förvisso äro mer backanaliska.

Att det från studenternas sida visas den största kordialitet kunna Ni redan av det anförda sluta Eder till; men det gäller

Förstautgåvan av Schacks Phantasterne, som är en klassiker i Danmark men aldrig har getts ut i Sverige

ETT REPORTAGE I WENDELA HEBBES ANDA

I Wendela Hebbes hus i Södertälje pågår sedan tre terminer en skrivarkurs i samarbete med ABF. Den har hunnit avsätta en rad intressanta texter – noveller, dikter, barn-domsskildringar, släkthistoria. Några av bidragen har tryckts i tidigare nummer av WendelAvisan. Den här gången är det Lisbeth Karlsson som skrivit en text lite grann i Wendela Hebbes anda. Det var Wendela som på 1840-talet införde det sociala reportaget i Aftonbladet och därmed skrev in sig i presshistorien. Säkert skulle hon uppskattat Lisbeth Karlssons intervjuserie om synen på handikapp i olika kulturer.

Så här inleder hon sin intervjuserie som i början på hösten presenterades för de övriga deltagarna i skrivarkursen.

”Har du hört talas om defektologer? Känner du till att man i Sydafrika har förbud mot diskriminering av funktionshindrade inskrivet i grundlagen? Eller vet du att det i vissa delar av Mellanöstern kan innebära en statushöjning för en fattig familj och dess medlemmar om en av dess friska döttrar gifter sig med en handikappad man i en rikare familj?”

”Inget av detta visste jag själv, när jag började min intervjuserie med människor, som genom sitt arbete med funktionshindrade direkt eller indirekt kommit i kontakt med några andra kulturer och deras syn på handikapp.”

Med Lisbeths godkännande publicerar vi här ett avsnitt ur hennes text, en intervju med Caisa Ekstrand, tidigare ledamot i Wendelas Vänners styrelse men framför allt ordförande i Rädda Barnen i Södertälje. Bland annat får vi förklaringen till ordet ”defektolog”.

Caisa Ekstrand har arbetat med handi-kappfrågor i många år som politiker både på kommunal- och landstings-nivå. Hon är ordförande i Rädda Bar-nen i Södertälje och har varit förste vice ordförande i Hjälpmedelsinstitutets styrelse. Mandatet gick ut våren 2003. Genom dessa engagemang har hon kommit i kontakt med och varit med om att stötta handikapporganisationer på några orter i de forna öststaterna bland annat i Litauen, i Archangelsk och Sankt Petersburg i Ryssland.

I Sankt Petersburg har till exempel ett dagcenter kallat Karlsson startats med hjälp av en svensk grupp i Stockholm. I staden finns ett institut, Early Inter-vention Institute, som arbetar med att stötta funktionshindrade barn och deras familjer så att barnen ska kunna bo kvar hemma.

Det som gällt tidigare har nämligen varit att funktionshindrade barn har fått vara hemma i familjen upp till 3 års ålder. Därefter har föräldrarna mer eller mindre tvingats att lämna bort sina barn till en institution. Detta förfarande lever fortfarande kvar men håller mer eller mindre på att luckras upp nu. Man har börjat tänka om.

Caisa har besökt en sådan institution i Sankt Petersburg. Hon betonar att man inte kan veta hur pass representativt det man får se är. Kan det vara tillrättalagt inför besöket?

Det hon upplevde vid sitt besök var att barnen verkade få en tillfredställande fysisk omvårdnad även om många barn, kanske 10 – 14 stycken kunde sova i samma sal.

Det verkade dock inte vara så väl beställt med den stimulans barnen fick. Det var mycket dåligt med

leksaker till exempel. Man verkade inte riktigt medveten om att dessa barn också behöver stimulans av olika slag för att utvecklas. Barnen betraktades mycket som objekt.

De utbildade, som arbetar på dylika institutioner kallas *defektologer*. En typ av stimulans, som trots allt förekommer, är musik, sång och dans eller rörelse till musik.

I Sankt Petersburg försöker man nu gå ifrån synen att se på de funktionshinderade som objekt till att se dem som subjekt. Kommunpolitikerna

Tidigare var det också i Sverige staten som hade ansvaret för allvarligt handikappade barn. De placerades på en institution. Så sent som tidigt 80-tal var ambitionen här i Sverige att ca 65 procent av de allvarligt handikappade barnen skulle få växa upp i familjer. På 1960-talet växte många av de neurosedynskadade barnen upp på institution. Eugeniahemmet blev ett centrum för dessa barn. Idag är sådana institutioner förbjudna i Sverige.

Vad beträffar den ekonomiska hjälpen till familjer som nu tar hand

Ambitionen finns att starta någon form av yrkesutbildning för handikappade i Sankt Petersburg.

Vad beträffar utvecklingsstörda barn så är de klassade som obildbara. Det är lättare att ändra på attityden till fysiska handikapp. I Archangelsk är Rädda barnen engagerade i ett projekt där man försöker utbilda personal till att se handikappade barn som subjekt istället för som objekt. Alltså ett arbete för en attitydförändring. Enligt Caisas erfarenhet, är man på dessa platser väldigt tacksam för det stöd och den hjälp man får utifrån och från de organisationer man arbetar med.

SOM I SVERIGE PÅ 50-TALET

här är medvetna själva. Ryssland är ett de-centraliserat land och Sankt Petersburgsregionen är troligen före andra regioner i handikappfrågor och synen på handikappade.

Early Intervention Institute försöker arbeta för attityden att ett funktionshinder ska kunna ingå i ett värdigt liv. Detta är något nytt. Synen har varit att har man fått ett funktionshinderat barn är det endast bot eller ett under eller dylikt som kan hjälpa. Att det skulle gå att leva ett helt liv och ett liv som i många avseenden påminner om en icke handikappad människas liv är nya tankegångar. Detta kräver ju också i regel olika hjälpmedel och anpassningar av bostad och miljö.

Caisa menar att man kan jämföra med utvecklingen av handikappfrågor i Sverige. Man är kanske i det före detta Sovjet på en nivå som man var på i Sverige på 50-talet.

om sina handikappade barn själva i Sankt Petersburg, så finns det sådan men *bidraget* är väldigt litet. Hjälpmedelssupplemenet är i begynnelse-stadiet. Man håller på att skaffa mer, lite finns.

Tillgängligheten ute i samhället i Sankt Petersburg är mycket dålig. Gatorna är dåligt underhållna och trasiga på många håll. Buss och tunnelbana kan inte användas av handikappade. Hissar är sällsynta. Som exempel kan nämnas att i det välkända Eremitaget finns det bara en hiss.

Tillgängligheten för en person med barnvagn är naturligtvis inte heller bra i denna stad. I Sankt Petersburg ser man inte heller många handikappade, i praktiken knappast någon. Staden är för svårframkomlig även om man skulle ha någon form av hjälpmedel.

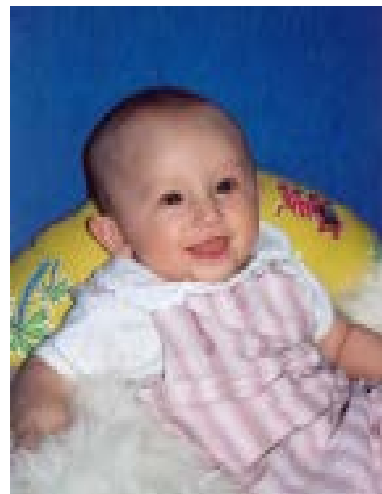
Om man ska göra en jämförelse mellan de tre olika kulturområden, som jag kommit i kontakt med: Sydafrika, östra Medelhavsområdet och Ryssland, huvudsakligen Sankt Petersburgs-området, så uppvisar de ett gemensamt synsätt, att ett funktionshinder/handikapp är något en gång för alla statiskt, något man inte kan göra så mycket åt. Att man antingen är frisk eller handikappad. Det finns en bristande insikt/kunskap hos stora grupper att ett barn med ett medfött handikapp skulle kunna ha goda möjligheter att utvecklas till större oberoende och självständighet med rätt stimulans och träning från

ETT RESULTAT AV
SKRIVARKURSEN
SKRIVA FÖR LIVET

BLANDA'

Namngivningsceremoni i Wendelas hus.

Borgerliga vigslar har förrättats i huset. Nu har vi också haft vår första namngivning, som är ett alternativ till det kristna dopet. Den 17 maj döptes Filippa Elona Markström, dotter till Camilla och Robert Markström i Wendela Hebbes hus. Signe Andersson förrättade namngivningsceremonin, som inleddes med sång av Lotta Arvidsson till gitarrackompanjemang av Johan Eklindh. Vidare medverkade Pauline Lundberg med solosång och Madeleine Lundberg med diktläsning. Som ett litet kuriosum kan nämnas, att det första barnet, som Signe Andersson namngav, är Vendela Rundberg, som döptes på Vendeladagen den 8 november 1992.

Vem äger det hjärtformade märket?

Vår hedersledamot Anne Sophie Eckerbom fick en dag ett brev: "Den 18 mars skulle jag infinna mig på Danderyds sjukhus. Satt och väntade på att få "läggas in" såg då en bokhylla med böcker. Där stod boken om Wendela Hebbe. Den skall jag läsa en gång till, en sådan otrolig person att få lära känna igen. Då upptäckte jag detta lilla silverhjärta, som satt mitt i boken. Jag hade boken som lektyr i 14 dagar och tog med mig hjärtat hem. Tanken är att hjärtat skall sättas synligt i en bok uppslagen på hyllan i entrén i Wendelas Hus. Kanske kommer någon någon gång och säger 'Men titta, där är ju mitt fina bokmärke'. Om inte så är det ändå rätt att Wendelas Hus får märket." Kanske någon som läser detta känner igen märket. Hör av dig i så fall.

Konflikt och försoning

Lördagen den 17 januari 2004 kl 10 -16.30 i Wendela Hebbes Hus

Ett seminarium i regi av Svenska Kyrkans Kulturråd och Wendelas Vänner

Dagligen rapporteras det om krig, mord, terrordåd. Oförsonligheten tycks värre än någonsin. Men det händer att konflikter får en fredlig upplösning, att hat kan vändas i försök att förstå den andre. Om det handlar boken "Konflikt och försoning" (Verbum) som lan-serades på bokmässan i Göteborg i höstas. Redaktören för boken, Lisbeth Gustafsson, och ytterligare två av författarna, Thomas Lerner och Ami Lönnroth inbjuder till föreläsningar och samtal kring bokens tema. Med-verkar gör också psykoanalytikern Marianne Lerner och docent Björn Skogar, som är ordförande i Svenska Kyrkans

Program

Lisbeth Gustafsson: *Älska din fiende - går det? Reflektioner över Bergspredikans utmaning.*

Ami Lönnroth: *Oförsonlighetens idéhistoria - varför tänker vi i svart-vitt?*

Marianne Lerner: *Konflikter i familjen-ett psykoanalytiskt perspektiv.*

Thomas Lerner: *Den sargade helaren – perspektiv på försoning.*

Tack vare bidrag från Svenska kyrkans kulturråd kan vi erbjuda seminariet inkl lunch och kaffe för endast 250 kronor. Boken kommer att säljas till specialpris. Anmälan genom inbetalning till postgiro 985920-8 eller telefon 08-55030584 senast den 9 januari.

Vårprogrammet 2004

Videokvällar med Hampe

Faustmsan

Tisdagen den 20 jan. kl 19.

Torsdagen den 19 febr. kl

*19. Kostnad kr 90:- (inkl
landgång med öl eller kaffe)*

Första kvällen (20 jan) visar vi *Brott och straff* från 1945. Hampe Faustman regisserade filmen och spelade också rollen som Raskolnikov. Hampes hustru Gunn Wållgren medverkade.

Andra kvällen (19 febr) visar vi *Gud fader och tattaren* från 1954. Många anser att denna film - en dramatisering av Sven Rosendahls roman - blev Hampes bästa.

Anmälan i förväg. Enbart för medlem-mar i Wendelas Vänner

Lördagen den 17 januari

Seminarium om
konflikt och
försoning

Fråga efter särskilt prospekt.

*Lördagen den 14 februari kl 15
i Konsthallen Luna (OBS)*

Stjärnor och
vanligt folk

Konsert med **Berit Carlberg** och pianisten **Osvald Löpare** i Konsthallen, Södertälje. Greta Garbo, Edith Piaf, Sarah Leander, Hagge Geigert och inte minst Wendela och Signe Hebbe kom-mer att kännas igen i en musikalisk kavalkad. Osvald Löpare är piano-legenden med 1000-talet radioin-spelningar. Berit Carlberg behöver inte någon presentation.

Lördagen den 28 februari kl 15

Bang och kvinnornas
vapenlösa uppror

Birgitta Svanberg är filosofie doktor och litteraturforskare på Stockholms Universitet. Hon har tidigare besökt oss och hållit engagerade föredrag om Bang som lockar till fortsättning. I samarbete med ABF.

*Torsdagen den 4 mars kl 19
OBS i Saltskog Gård)*

Profetens folk

Föredrag om islam av Michael Nord-berg, docent och högskolelektor i historia. Han har skrivit flera böcker bl a *Profetens folk* om islams

Måndagen den 8 mars kl 19

Äventyret
Elin Wägner.

Marianne Enge är ordförande i Elin Wägnersällskapet och i DELS, som är alla litterära sällskaps samarbetsorga-nisation. Vad kan vara lämpligare på Internationella kvinnodagen än ett pro-gram om

Lördagen den 20 mars kl 15

Kärlek, liv och mytomani

Tre Södertäljeförfattare läser ur sina böcker:

Christer Hermansson *Jag önskar att jag vore lika vacker som Sebastian tror att han är*

Ami Lönnroth *Linda och Louise*
Björn Runeborg *Mytomaner*

Lördagen den 27 mars kl 15

Anna Hierta Retzius
socialpionjär och
hängiven dotter

Hjördis Levin berättar om Lars Johan Hiertas dotter, som var så duktig men blev så misstrodd på gamla dar. Hjördis Levin är fil. dr i historia, före-läsare och skribent i Stockholm.

Torsdagen den 15 april kl 19

Årsmöte i Wendelas
Vänner

Välkommen till årsmötet. Vi avslutar formellt vårt jubileumsår och bjuder på förfriskningar. **Håkan Sand** och **Pelle Ahnlund** underhåller under rubriken *Två sjungande kulturby-*

**Lördagen den 15 maj
2004**

Vårutflykt till slott i
Sörmland

Wendelas Vänner, Kulturhistoriska föreningen, Saltskog Gårds Vänner och SKAIS konstklubb ordnar gemensamt denna resa till **Rockelstad Slott** och **Yxtaholms Slott**. Rockelstad slott, som ligger vackert nära Malmköping, visas av ägaren Christer von Post. Yxtaholms Slott har en historia som går tillbaka till 1300-talet och slottet visas av Tage Claeson, som har en omvittnad förmåga att levandegöra slottets historia. Kostnad kr 400:- inkl. lunch

GLÖM INTE ANMÄLA PÅ TELEFON 08-55086675